

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СТОРИН ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

FORMS AND WAYS OF PROTECTING OF THE RIGHTS AND INTERESTS OF THE PARTIES TO THE MARRIAGE AGREEMENT

Сніна Л.В., аспірант кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано форми та способи захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору. Визначено, що механізм здійснення прав, передбачених шлюбним договором, на стадії його захисту зумовлюється тим, що відповідна правомочність реалізується у формах та способами, передбаченими законодавством. У зв'язку з тим, що захист суб'єктивних прав здійснюється в певному порядку та правовими заходами, виокремлено форми та способи, в межах яких здійснюється правомочність захисту порушеного права, передбаченого шлюбним договором. Спосіб захисту суб'єктивного права визначено як послідовність дій, заходів, передбачених законом або договором та спрямованих на відновлення, поновлення, визнання суб'єктивного права. Форми захисту прав визначаються порядком, в якому зазначені заходи застосовуються особою-носієм права або компетентними органами або особами.

Досліджено юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту прав та запропоновано диференціацію застосування відповідних способів захисту прав сторін шлюбного договору. Зокрема, зміна та припинення правовідношень за шлюбним договором, передача майна, виконання обов'язку в натурі, зокрема, стягнення заборгованості з утримання, відшкодування матеріальної та моральної шкоди є можливим у межах судової форми захисту та насамперед за наявності спору про право. Захист прав сторін нотаріусом допускається в разі безспірності вимоги, якою передбачається стягнення грошових коштів, передача майна.

Визначено, що в межах шлюбного договору не можна застосовувати відмову від договору як захід оперативного впливу з підстав, визначених у законодавстві, водночас відмова від прийняття неналежного виконання або від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання є можливим, якщо за умовами договору передбачено обов'язок зустрічного надання. У контексті реалізації права користування житловим приміщенням як умови шлюбного договору самозахистом можуть бути дії щодо відновлення доступу до нього за умови дотримання конституційних прав. На підставі аналізу сутності медіації її зараховано до неюрисдикційних форм захисту.

Ключові слова: шлюбний договір, форми та способи захисту прав, самозахист, сімейна медіація

The forms and ways of protecting rights and interests of the parties to the marriage contract are analyzed in the article. It is determined that the mechanism of exercising the rights provided by the marriage contract at the stage of its protection is conditioned by the fact that the relevant authority is exercised in the forms and ways provided by law. Since the protection of subjective rights is carried out in a certain order and legal measures, the forms and ways within which the authority to protect the violated right under the marriage contract has been identified. The method of protection of a subjective right is defined as a sequence of actions, measures provided by law or contract, and aimed at the restoration, renewal, recognition of a subjective right. Forms of protection of rights are determined by the procedure in which these measures are applied by the right holder or by the competent authorities or persons.

Jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection of rights are studied and differentiation of application of appropriate ways of protecting rights of the parties to the marriage contract is proposed. In particular, the change and termination of legal relations under the marriage contract, transfer of property, performance of duties in kind, in particular, recovery of arrears of maintenance, compensation for material and moral damage is possible within the judicial form of protection and especially in the event of a dispute. The protection of the rights of the parties by the notary is allowed in case of indisputability of the claim, which provides for the recovery of funds, transfer of property.

It is determined that within the framework of a marriage contract it is not possible to apply the waiver of the contract as a measure of operational influence on the grounds specified in the law, the obligation of counter-provision is provided. In the context of exercising the right to use housing as a condition of a marriage contract, self-defense may include actions to restore access to it, provided that constitutional rights are respected. Based on the analysis of the essence of mediation, it is classified as a non-jurisdictional form of protection.

Key words: marriage contract, forms and ways of protecting rights, self-defense, family mediation.

Постановка проблеми. Сімейне законодавство передбачає для учасників сімейних відносин їх регулювання за домовленістю (договором) сторін. Подружжя може врегулювати свої відносини договором, якщо це не суперечить вимогам Сімейного кодексу України (далі – СК України) [1], інших законів та моральним засадам суспільства (ч. 1 ст. 9 СК України). Чинним законодавством для подружжя передбачено можливість урегулювати свої речові та зобов'язальні відносини шлюбним договором, змінивши повністю або частково режим, передбачений законодавством за певними обмеженнями, які є загальними та визначаються вимогами до правочинів, та спеціальними, які встановлені спеціальними нормами права, що регулюють шлюбний договір.

Порушення, невизнання чи оспорування певних суб'єктивних прав у межах речових та зобов'язальних правовідносин подружжя, врегульованих шлюбним договором, є підставою для їх правового захисту. Механізм здійснення прав, передбачених шлюбним договором, на стадії його захисту зумовлюється тим, що відповідна правомочність реалізується у формах та способами, передбаченими законодавством або договором. Визначення

ефективності відповідних форм та способів є визначальним науковим завданням у межах теоретичних та практичних аспектів інституту шлюбного договору. Відповідні положення частково досліджувались у наукових працях М.В. Антокольської, Н.І. Байрачної, І.В. Жилінкової, А.В. Слепакової, Л.І. Палешник, О.О. Ульяненко, О.В. Розгон, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, О.А. Явор у межах таких правових засобів, як зміна та розірвання шлюбного договору, визнання його недійсним тощо. Водночас у доктрині та судовій практиці не сформовано єдиних положень, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням норм, що визначають підстави реалізації окремих способів захисту прав сторін шлюбного договору.

Метою статті є визначення підстав застосування форм та способів захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору, що визначає їх ефективність.

Виклад основного матеріалу. Захист суб'єктивних прав здійснюється у певному порядку та правовими заходами, у зв'язку з чим виокремлюють форми та способи. Способами захисту суб'єктивного права є послідовність дій, заходи, передбачені законом, що спрямовані на відновлення, поновлення, визнання суб'єктивного права. Форма

захисту прав – це порядок, в якому зазначені заходи реалізуються, що визначається діяльністю компетентних органів щодо захисту прав через встановлення фактичних обставин, застосування до них норм права, ухвалення рішення та здійснення контролю за його виконанням [2, с. 113]. Підтримуємо у цьому зв'язку позицію, відповідно до якої формою захисту є комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів із захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів [3, с. 282]. У механізмі захисту суб'єктивних прав також вирізняються форми (способи) вирішення спорів, у межах яких захист може не відбутися. За загальним правилом розрізняють юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту.

Юрисдикційною формою захисту є діяльність уповноважених законодавством органів, посадових осіб щодо захисту порушених чи оспорюваних суб'єктивних прав. До юрисдикційних форм захисту сімейних прав та інтересів належать судова, нотаріальна форми захисту. Співним є зарахування діяльності третейських судів до певної форми захисту. Водночас оскільки особа, права якої порушено, здійснює дії, спрямовані на захист не самостійно, її необхідно зараховувати до юрисдикційних форм. Приєднуємо до позиції, що третейське судочинство є альтернативною юрисдикційною позасудовою формою захисту прав, яка має власну процедуру розгляду та вирішення спору з пріоритетом захисту приватних інтересів сторін спору [4, с. 300]. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про третейські суди», спори, які виникають зі шлюбних договорів, можуть розглядатися третейськими судами [5].

Судова форма захисту характеризується універсальністю, традиційністю, детальною регламентацією нормами процесуального права, забезпечує найбільш надійні гарантії відновлення порушених прав, а також остаточністю судових рішень. Положеннями ч. 1 ст. 18 СК України встановлено, що кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу. Вирішення цивільних справ за позовами на підставі порушення прав сторін шлюбного договору здійснюється в порядку цивільного судочинства в позовному провадженні. З огляду на положення ст. 274 ЦПК України [6], спори, що виникають на підставі шлюбного договору, не можуть вирішуватися у порядку спрощеного позовного провадження. Сімейне законодавство України не передбачає можливості звернення сторони шлюбного договору за захистом своїх прав та інтересів в адміністративному порядку.

На відміну від судової форми, предметом якої є спори про право, що виникають зі шлюбних договорів, специфіка захисту прав нотаріусами полягає в тому, що повноваження нотаріуса поширюється винятково на вирішення безспірних вимог. Основним засобом реалізації нотаріальної форми захисту відповідно до глави 14 Закону України «Про нотаріат» є вчинення нотаріусом виконавчого напису на борговому документі, сутністю якого є посвідчення факту невиконання умов договору однією зі сторін угоди, а процесуальним наслідком – надання документам, що встановлюють заборгованість, виконавчої сили [7, с. 224]. Дії нотаріуса можуть бути оскаржені в суді шляхом визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Судова практика із застосування відповідних положень не є єдиною. Зокрема, Голосіївський районний суд міста Києва у справах № 752/18128/19 визначив, що стягнення відповідних платежів у судовому порядку не здійснюється, посилаючись на норми, що встановлюють порядок їх стягнення через виконавчий напис нотаріуса [8]. Відповідно до позиції, викладеної в постанові Верховного Суду у справі № 127/24670/15-ц, порядок стягнення аліментів за виконавчим написом нотаріуса не може бути перешкодою для судового захисту, а законом передбачена додаткова можливість стягнення аліментів за виконавчим написом нотаріуса у спрощеному порядку, що не має

обмежувати право на судовий захист [9]. Водночас основним критерієм, що дає змогу розмежовувати в цьому контексті судову та нотаріальну форму захисту є безспірність вимоги (відсутність спору про право цивільне), яку варто визначати, виходячи з наведених нижче положень.

Відповідно до «Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріуса» для одержання виконавчого напису на підставі нотаріально посвідчених договорів, що передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, надаються оригінал нотаріально посвідченого договору (договорів), документи, якими підтверджується безспірність заборгованості боржника та встановлюється прострочення виконання зобов'язання [10].

Безспірність заборгованості боржника є головним чинником, який може суттєво вплинути на звернення виконавчого напису до виконання. Ознака безспірності визначається відсутністю заперечень боржником заборгованості та її розміру, відсутністю будь-яких суперечностей у поданих документах. Документом, що підтверджує наявність вимоги та розуміння її боржником, є отримання ним вимоги стягувача із його підписом про надходження вимоги [11] або надання поштового повідомлення про вручення, якщо вимога надіслана поштою. Як правило, якщо після надсилання вимоги з боку платника не надійшло жодних заперечень або не відбулося будь-яких дій протягом одного місяця, вважається, що ця вимога є безспірною [12, с. 34]. Підставами позову про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню, можуть бути обставини, що свідчать про те, що розмір грошових коштів, щодо яких вчинено виконавчий напис, не є безспірними, або стягувачем не надано нотаріусу всіх документів, якими підтверджується заборгованість, або пропущено строк вчинення виконавчого напису [13].

Отже, захист майнових прав сторони шлюбного договору нотаріусом здійснюється у разі безспірності вимоги, про обґрунтованість якої мають свідчити письмові докази. У випадку спору про відповідне майнове право нотаріус відмовляє у вчиненні виконавчого напису, а кредитор має звернутись до суду в порядку позовного провадження. Водночас, якщо особа звертається з позовом до суду про стягнення заборгованості або передачу чи повернення майна, а додані документи свідчать про відсутність спору про право, то суд має закрити провадження, ґрунтуючись на положеннях п. 2 ч. 2 ст. 255 ЦПК України – «відсутності предмета спору».

Іншою формою захисту прав є неюрисдикційна. Відповідна форма своїм змістом має відповідні способи: дії суб'єктів-носіїв права, спрямовані на захист їх прав й охоронюваних законом інтересів, що вчиняються ними без звернення за допомогою до відповідних компетентних органів та осіб. Цей підхід до розуміння неюрисдикційної форми захисту суб'єктивних прав є усталеним у доктрині права [14, с. 135; 15, с. 18]. Сімейне законодавство встановлює можливість здійснення самозахисту батьками, дідом, бабою, сестрою, братом, мачухою, вітчимою своїх, відповідно, дітей, онуків, своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерки, не передбачає можливості застосування самозахисту щодо самого себе. Застосування самозахисту в сімейному праві в інших правовідносинах ґрунтується на положеннях ч. 5 ст. 55 Конституції України. Підставами для застосування самозахисту відповідно до ч. 1 ст. 19 ЦК України [16] є порушення та протиправні посягання на власні права особи, права інших осіб, коло яких не обмежується законом, реальна загроза порушення прав. Способи самозахисту можуть встановлюватись договором або актами цивільного законодавства. У ч. 2 ст. 19 ЦК України визначено ознаки, за якими певна дія, може вважатись способом самозахисту, а саме: відповідність дії вимогам

закону чи моральним засадам суспільства, дії, якою порушене право, змісту порушеного права, наявність співмірності з наслідками порушення права [17, с. 37–38], здійснюється в односторонньому порядку особою, права якої порушуються, реалізація має бути передбачена законом або договором; дії спрямовані на забезпечення недоторканості права, припинення порушення, ліквідацію його причин [18, с. 52].

Самозахист може здійснюватись у формі дій та бездіяльності. Вітчизняною цивілістикою був підтриманий підхід, який не обмежує самозахист лише діями фактичного характеру [19, с. 95; 20, с. 61]. До способів самозахисту зараховують і фактичні дії (необхідна оборона, крайня необхідність), заходи охоронного характеру, заходи оперативного впливу, включаючи оперативне притримання [21]. У межах предмета дослідження необхідно приділити увагу аналізу способів, які можна застосовувати не в позадоговірних, а зобов'язальних правовідносинах. У договірних правовідносинах самозахистом визнають відмову від договору, його припинення, розірвання та зміну умов зобов'язання [22, с. 4], відмову від вчинення певних дій в інтересах іншої сторони, яка діє неправомірно, що є заходами оперативного впливу [23, с. 270]. Р.В. Гринько переконаний, що одностороння відмова від зобов'язання означає застосування заходів оперативного впливу: відмова від договору, прийняття неналежного виконання, відмова від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання [24, с. 118]. У межах шлюбного договору не можна застосовувати відмову від договору як оперативний вплив із підстав, визначених у законодавстві. Водночас відмова від прийняття неналежного виконання або від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання є, зокрема, можливим, якщо за умовами шлюбного договору є обов'язок зустрічного надання. У контексті реалізації права користування житловим приміщенням як умови шлюбного договору самозахистом можуть бути дії щодо відновлення доступу до нього (зривання замка, пошкодження дверей) за умови, що особа не порушуватиме конституційні норми щодо недоторканності житла [25, с. 134].

У контексті дослідження форм захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору маємо виділити окремий порядок захисту, який чинним законодавством не врегульований, проте активно досліджується науковцями та застосовується на практиці – медіація як вид професійного посередництва. Перевага сімейної медіації перед юрисдикційними формами захисту сімейних прав полягає у змозі врахувати високу емоційність сімейних конфліктів, тому є ефективною [26, с. 172], тому є важливим альтернативним способом захисту прав учасників сімейних відносин [27; 28]. Деякі вчені зараховують медіацію до неюрисдикційної форми (самозахисту) [29, с. 52] з огляду на те, що медіація передбачає переговори сторін і діяльність медіатора. У процесі медіації сторони самостійно за допомогою переговорів і добровільного волевиявлення приймають рішення, засноване на балансі їх інтересів. Оскільки медіатор не є особою, яка має публічно-владні функції, безпосереднього рішення загальнообов'язкового характеру не ухвалює, а результатом медіації є «медіаційна угода». Угода про результати медіації є цивільно-правовим правочином, спрямованим на встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків сторін у межах спірних цивільно-правових відносин, що укладені сторонами спору поза певною юрисдикцією [30, с. 214].

Механізм здійснення прав, передбачених шлюбним договором, на стадії його захисту зумовлюється тим, що відповідна правомочність реалізується способами, передбаченими законодавством. Способи захисту цивільних прав та інтересів неодноразово досліджувалися в доктрині цивільного права, на противагу способам сторін шлюбного договору, якими визнають закріплені в законі матері-

ально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких здійснюється право [31, с. 357].

Відповідно до ст. 18 СК України способами захисту сімейних прав є такі: встановлення правовідношення; примусове виконання обов'язку; припинення, анулювання правовідношення; припинення дій, які порушують сімейні права; відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права; відшкодування матеріальної та моральної шкоди, якщо це передбачено СК України або договором; зміна правовідношення; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб (ст. 18 СК України). Водночас відповідні способи захисту пов'язані з отриманням специфічних благ та задоволенням потреб особливого морального, немайнового характеру. Майнові ж відносини між подружжям, врегульовані шлюбним договором, який регулюється нормами комплексного (міжгалузевого) правового інституту сімейного та цивільного права. Способи захисту цивільних прав закріплені ст. 16 ЦК України: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Конкретний спосіб захисту природно визначається характером і суб'єктивного цивільного права, і характером порушення. У договорі або в законі неможливо заздалегідь передбачити всі можливі способи, використовуючи які особа, чиє право порушено, може компенсувати наслідки порушення [32, с. 13–14]. Отже, способи захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору мають бути ефективними, відповідати характеру права та порушення, мати можливість реального відновлення чи поновлення порушеного права або отримання компенсації. Як зазначалось, відповідні способи можуть застосовуватись самостійно, якщо законом не передбачено певних обмежень, або в межах юрисдикційної форми захисту. Так, поширеними способами захисту порушеного права суб'єктив шлюбного договору є зміна, розірвання, відмова від шлюбного договору. Зокрема, шлюбний договір може бути розірваний через поставлення одного з подружжя в надзвичайно невідгідне матеріальне становище [33]. Водночас зміна, розірвання, а також відмова від шлюбного договору в односторонньому порядку не допускається, тому можуть бути реалізовані в межах судової або нотаріальної форми захисту.

Визнання шлюбного договору недійсним можливе на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені. Підставою недійсності шлюбного договору як двостороннього правочину є недоторкання в момент його вчинення стороною (сторонами) вимог, встановлених ч.ч. 1-3, 5 та 6 ст. 203 ЦК України. Спеціальними підставами недійсності шлюбного договору є порушення встановленої законом письмової форми правочину із нотаріальним посвідченням, зменшення обсягу прав дитини, які встановлені СК України (ч. 4 ст. 93 СК України), укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України), укладення договору під впливом обману або насильства (ст. 230, 231 ЦК України), помилка одного з учасників договору (ст. 229 ЦК України), порушення шлюбним договором імперативних положень законодавства (наприклад, наявність у договорі положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя, їхніх неповнолітніх дітей тощо), укладення неповнолітніми неемансипованими особами, які вступають у шлюбні відносини без згоди їхніх батьків або піклувальника (ст.ст. 92, 94 СК України, ст. 222 ЦК України), укладення договору недієздатними особами або такими,

що не мають необхідного обсягу дієздатності (ст.ст. 221, 223, 226 ЦК України) [34, с. 23; 35, с. 179; 36, с. 254]. Спірною є підстава визнання правочину недійсним за наявності умов, які ставлять одного з подружжя в надзвичайно невідповідне матеріальне становище (ч. 4 ст. 93 СК України). На наше переконання, відповідне обмеження стає підставою для визнання договору недійсним, якщо встановлено, що він укладений на цих умовах однією зі сторін під впливом помилки (ст. 229 ЦК України), обману (ст. 230 ЦК України), насильства (ст. 231 ЦК України), збігу тяжких обставин (ст. 233 ЦК України).

Шлюбний договір є нікчемним, якщо укладений без додержання вимог законодавства щодо його нотаріального посвідчення (ч. 1 ст. 220 ЦК України, ст. 94 СК України), укладений з особою, яка визнана недієздатною (ст. 226 ЦК України), укладений особою, яка не досягла шлюбного віку за відсутності рішення суду про надання права на шлюб (ч. 2 ст. 23 СК України), укладений до реєстрації шлюбу неповнолітньою особою, за відсутності письмової згоди батьків або піклувальника, засвідченої нотаріально (ч. 2 ст. 92 СК України) тощо.

Згідно з ч. 2 ст. 18 СК України, способом захисту сімейних прав є відшкодування матеріальної шкоди, а також відповідно до ст. 611 ЦК України відшкодування збитків та сплата неустойки, якщо мали місце винні протиправні дії або бездіяльність одного з подружжя, зокрема, непередання у володіння та/або користування житла, іншої речі, невиконання або прострочення виконання обов'язку з утримання.

Постає також питання про можливість відшкодування моральної шкоди за порушення в межах правовідносин, врегульованих шлюбним договором. За положеннями ст. 611 ЦК України та ст. 18 СК України право на відшкодування моральної шкоди як правовий наслідок порушення договірних зобов'язань виникає, якщо це передбачено законом або договором. Відповідно, підставою застосування цього способу захисту є пряма вказівка на це у шлюбному договорі.

Висновки. Способами захисту прав та інтересів сторін шлюбного договору, які можуть застосовуватись у межах юрисдикційної форми захисту, є його зміна та розірвання, визнання частини його положень або договору недійсним, примусове виконання обов'язку в натурі, припинення дії, яка порушує право, відшкодування матеріальної шкоди, а також моральної шкоди, якщо це передбачено договором, відмова від шлюбного договору. Способами самозахисту сторін шлюбного договору можна визнати відмову від прийняття неналежного виконання або відмову від зустрічного задоволення в результаті неналежного виконання зобов'язання. У контексті забезпечення здійснення права користування житловим приміщенням як умови шлюбного договору самозахистом можуть бути дії щодо відновлення доступу до нього. Перспективним напрямом у межах предмета дослідження цієї статті є подальше визначення ефективності застосування самозахисту та альтернативних способів вирішення спорів, що виникають на підставі шлюбного договору.

ЛІТЕРАТУРА

- Сімейний кодекс України : *Верховна Рада України*, Закон України від 10 січня 2002 № 2947-ІІ. ВПУ: офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 22.07.2021).
- Захарова О.С. Форми захисту цивільних прав. *Розвиток цивільного законодавства: посткодифікаційний період* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : Освіта, 2010. С. 113–115.
- Гражданское право : учебник. Часть I. Узд 3-е, перераб. и доп. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Москва : ПРОСПЕКТ, 1998. 632 с.
- Переверзев І.О. Третейське судочинство у сфері господарської діяльності: проблеми застосування та шляхи вирішення. *Форум права*. 2017. № 5. С. 298–304. URL: http://nbuv.gov.ua/f-pdf/FP_index.htm_2017_5_47.pdf (дата звернення: 03.07.2021).
- Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-ІV. ВПУ: офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15> (дата звернення: 22.07.2021).
- Цивільний процесуальний кодекс України : *Верховна Рада України*; Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-ІV. ВПУ: офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.07.2021).
- Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посібник. Київ : А.С.К., 2001. 444 с.
- Рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 05.10.2020 р., справа № 752/18128/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93016209> (дата звернення: 24.07.2021).
- Постанова КЦС ВП від 21.08.2018 р. у справі № 127/24670/15-ц. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_ktss_vp_vid_21_08_2018_roku_u_spravі_127_24670_15_ts/ (дата звернення: 15.07.2021).
- Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріуса : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 р., № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2021).
- Ухвала Верховного суду України від 14.12.2016 р. у справі № 756/15689/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63511301> (дата звернення: 30.07.2021).
- Губін О. Виконавчий напис нотаріуса при стягненні аліментів: особливості та нюанси. *Юридична газета*. 2017. № 4-5 (554-555). С. 34–35.
- Постанова Верховного Суду від 24 грудня 2020 р. у справі № 754/16184/16-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93879621&red=1000038ab47a9ba2a136c4092955e95d18f9cd&d=5> (дата звернення: 23.07.2021).
- Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування / Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е.; пер. з англ. Київ : «АртЕк», 1997. 624 с.
- Притика Ю.Д. Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2004. № 60-62. С. 16–19.
- Цивільний кодекс України : *Верховна Рада України*; Закон України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. ВПУ: офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 15.07.2021).
- Некрасова О.В. Способи захисту прав та інтересів в сімейному і цивільному праві: порівняльний аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 35–38.
- Базилевич А.І. Форми захисти суб'єктивних гражданских прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Ульяновск, 2001. 205 с.
- Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 205 с.
- Мовчан О.В. Неюрисдикційна форма захисту житлових прав дитини. *Судова апеляція*. 2015. № 4 (41). С. 58–64.
- Негода О.А. Самозахист прав та інтересів дитини за цивільним та сімейним правом. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Випуск 46. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9140/67-Negoda.pdf?sequence=1> (дата звернення: 03.07.2021).
- Сердюк О.О. Цивільно-правові засоби захисту прав учасників кредитних відносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2021. 234 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Serdyk/d_Serdyk.pdf (дата звернення: 16.07.2021).
- Гражданское право : учебник : в 3-х ч. / [Н.Д. Егоров, И.В. Елисеев, А.А. Иванов и др.]; под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Москва : «ПРОСПЕКТ», 1997. Часть 1. 600 с.

24. Гринько Р.В. Відмова від договору як захід оперативного впливу у зобов'язальних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Випуск 28. Т. 1. С. 115–118.
25. Антонюк О.І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 205 с.
26. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
27. Демчук А., Борис І. Використання процедури медіації у вирішенні сімейних конфліктів на основі аналізу норм національного та міжнародного законодавства. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2019_1_14 (дата звернення: 27.06.2021).
28. Яворська О., Демчук А. Медіація в сімейних спорах. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 9. С. 79–83. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1835/1/2%20javorska%2C%20demchuk.pdf> (дата звернення: 16.03.2021).
29. Калашникова С.І. Медіація в сфері гражданскої юрисдикції : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Екатеринбург, 2010. 26 с.
30. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjlxNw==/01ffc81126fed4df411eb651af38c1.pdf> (дата звернення: 10.07.2021).
31. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
32. Кузнецова Н.С. Регулирование гражданско-правовых отношений в Украине и направления совершенствования гражданского законодательства. *Розвиток цивільного законодавства: посткодифікаційний період* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : Освіта, 2010. С. 12–14.
33. Таламанчук К. Як ФОП обезпечити майно від кредиторів за допомогою шлюбного договору. № 24 (1426). 22.06-28.06.2019. *Юридична практика*. URL: https://zib.com.ua/ua/138158-yak_fop_zahistiti_mayno_vid_kreditoriv_za_dopomogoyu_shlyubn.html (дата звернення: 11.07.2021).
34. Гонгало Б.М., Крашенинников П.В. Брачный договор: комментарий семейного и гражданского законодательства. 2-е изд. перераб. и доп. Москва : Статут, 2004. 111 с.
35. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз різних правових систем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2009. 198 с.
36. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / авт. Колектив: Багач Е.М., Білоусов Ю.В., Ватрас В.А., Давидова Н.О., Кодинець А.О. Київ : Ліга 2010. 577 с.